

en un text de Valldemossa de 1506 (*BSAL* vi, 164a); en les *VidesR* sol trobar-se la variant *castetat*, f° 237v1 (n. 7), 259r1 (ms. B, *castat* ms. P).

CPT.: *Castament* [BMeige, etc.]; *castificar* (*DAG.*). *Incest* [fi S. xiv, Eiximenis], pres del ll. *incēstus*, -ūs, id., deriv. de l'adj. *incestus*, -a, -um 'impur, sollat' (deriv. negatiu de *cāstus* amb la normal degradació vocàlica); *incestuós* (*encestuós*, *CostTort.* vi, § 8, 4; S. xvii, *Const. de Cat.*; cast. *incestuoso*, ja en el S. xv, Juan de Mena, *Lab.* 101b).

CASTA, 'espècie animal', 'raça o llinatge d'homes', 'generació, procreació, cria', 'mena, qualitat, natura', mot oriünd de la Península Ibèrica i comú a les seves tres llengües romàniques, d'origen incert; potser d'un gòt. *KASTS 'grup d'animals', 'niada' (comp. angl. *cast* i suec i noruec *kast*, id.). □ 1.ª doc.: S. xv, *Flos medic.*

Per a l'origen d'aquesta paraula és important el gall. *caste* f., 'generació, llinatge', 'espècie, qualitat'.¹ No és d'estranyar que el gall. hagi conservat aquesta forma primitiva, desconeguda en les altres llengües romàniques peninsulars, si comparem el gall. i ast. occid. *grade* enfront del cast. *grada* < GRATIS o, especialment, el port. *trave* enfront del castellà *traba* < TRABS. La forma *casta* és comuna al port., cast. i cat. i antiga en totes tres llengües, i també apareix en occità, bé que ens manquen exemples medievals (amb tot, és probable que sigui autòctona pel fet que s'utilitza més enllà del Roine i en frases populars).²

Els portuguesos aplicaren el mot, ja el 1516, a les castes o classes socials hereditàries de l'Índia, sense mescla ni contacte amb les altres (Dalgado i, 225-9; comp. Jules Bloch, *RLus* xxiv, 300), des d'on es propagà, amb aquesta aplicació peculiar, a tots els idiomes moderns: italià [fi del S. xvi: Zaccaria], anglès [1588], francès [1676], alemany [S. xviii]; per analogia, prengué el sentit de 'classe o ordre de persones que, a base de privilegis hereditaris, professió, etc., té un esperit d'exclusió respecte a les altres classes de la societat', com en les frases *la casta nobiliària*, *militar*, *esperit de casta* i anàlogues, que pertanyen al cabal idiomàtic comú d'Occident. És aquest sentit més divulgat, fins i tot en català i en castellà comuns moderns, que tingué la influència predominant en les investigacions sobre l'etimologia. Així, encara que Covarrubias es guiava exclusivament per la coincidència fonètica en la seva forçada explicació semàntica de l'etimologia CASTUS,³ els etimologistes posteriors, en general no hispànics, pensen evidentment només en les castes de l'Índia («al peu de la lletra, cosa pura, sense mescla, de CASTUS 'pur', 'perfecte'», Diez, *Wb.*, 437; «féminin pris substantivement de l'adjectif *casto* 'chaste, pur'; les voyageurs créèrent ce mot au xvii. siècle pour désigner les castes de la société hindoue», Bloch, s. v.; i de manera anàloga, *DGén.*, Gamillscheg, Wartburg, Nascentes, Acad. Esp., Skeat, Kluge). Tanmateix, aquest punt de vista és contrari a la història, perquè en castellà —com en català— les referències a l'Índia són de data recent i el mot és do-

documentat ja molt abans del descobriment portuguès d'aquelles terres. Encara que aquest sol fet no és suficient per a descartar l'ètimon CASTUS, per tal com la puresa és una qualitat preferida en els llinatges de tot arreu, cal tenir en compte que els exemples més antics de *casta* no apunten precisament en aquesta direcció: en Enric de Villena, *Trabajos de Hércules*, l'autoritat castellana més antiga (1417), es tracta de la propagació de l'espècie («vacas o bueyes que de España había traído para *casta*»), ús molt comú en altres autors castellans, portuguesos i catalans dels Ss. xv-xvii;⁴ en portuguès, Gil Vicente, en la farsa d'Inés Pereira, que és de c. 1505 —i per tant anterior a la primera referència a les castes índies—, posa el mot en boca d'una dona del poble a *Portugal* (Inés Pereira es plany que el seu marit dolent hagi mort massa aviat perquè «bem quisera eu d'elle *casta*», ed. 1912, II, 341); en català aquest ús és testimoniàt ja el 1534 en una carta d'Estefania de Requesens («suplique a vostra senyoria nos manàs enviar alguns colomins per a *casta* d'aqueixos que crien aquí», M. Cahner, *Epistolari del Renaixement* II, 19), i encara és popular a Mallorca (*fer casta* 'procrear', *deixar per a casta*). D'aquesta accepció deriva el port. *castiço* «o que se tem para fecundar os rebanhos e manadas: *carneiro, cavallo castiço*; d'aquí *homem castiço*, dado a mulheres», en Moraes, que ja assenyala aquest ús en Ferreira de Vasconcellos (c. 1537), gall. *castizo* 'verro en l'època de munta', *castizar* 'tenir (els porcs) fecunditat en la generació', santand. *castiza* 'molt fecunda' (G. Lomas).⁵ No és aquesta acc. de *casta* lligada a la procreació de l'espècie l'única antiga; els Ss. xv i xvi el més general és que *casta* tinguí un sentit neutre, que no afirma ni nega la puresa de l'espècie, i que es refereix tant a animals o a persones com, també, a plantes i, fins i tot, a coses. Així apareix a *Flos medic.*, S. xv («Qui vol aver bona rasa ho *casta* de caualls», 15v), *Proc. olives*, 1497 («Y axí com uns goços que són d'una *casta*», 293), Gaspar Calaf, 1502 («Cavaller strenu — nat de digna *casta* / De gent catalana — segons se demostre», Bover, *BEB*, 136.5.3), carta de 1582 («en la present illa de Mallorca ha gran falta de caualls que sien bons per esser-se perduda la *casta* --- caualls del regne de Castella per aportar en la present illa», *BSAL* vi, 273a).

És a les Illes, tant a Mallorca com a Menorca, on aquestes accepcions generals i neutres s'han mantingut fermes, amb una gran riquesa de significats de tot popular, tant en el sentit de 'raça, espècie' («cap corsari --- ni *casta* de semblants hostes», Penya, *Poes.*, 94; «un colom de *casta* grossa», Rosselló, *Many.*, 129; *esser de bona casta* «esser sà o molt menjador, bon aprofitador de l'aliment que pren» i altres exemples a *AlcM*) com en els de 'classe, mena' (*casta de pedreny*, Alaïor; Camps i Mercadal, *Folk. men.* I, 108, 147; «una *casta* de sumari», Penya, *Poes.*, 260; «gent de tota *casta*», Aguiló, *Poes.*, 110; «clavells de tota *casta*», Salvà, *Poes.*, 55) o 'manera' (B. Ferrà, *Comèdies* I, 15; *de casta forta* 'molt'); però també s'han conservat al País Valencià (testimonis recollits el 1963 a